

Diskuse (poznámky)

Ulriky jsou tu s námi: Několik poznámek k textu Teaching protest and pressure as participation

Radim Šíp

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií, Štefánikova 5670, 760 01 Zlín, Česká republika, e-mail: sip@utb.cz

První citace, v textu, který nyní komentuji, je převzat z textu From protest to resistance¹ (Meinhof, 1986, s. 6) pochází od kontroverzní západoněmecké krajně levicové aktivistky Ulrike Meinhofové, jež je spojována s násilnými zločiny Red Army Faction (RAF). Meinhofová byla souzena společně s ostatními členy RAF a byla za dosud zcela nevysvětlených okolností nalezena oběšená ve své cele ještě před vynesením závěrečného rozsudku. Dodnes panují dohady, zda šlo skutečně o sebevraždu. Zmíněný citát uvádí její text, aby jej také ve zkrácené verzi uzavřel. V tomto narativním rámci se odehrává popis situace, kdy protestujícím lidem nakonec nezbyvá nic než násilí, protože jejich kritický hlas vyjádřený protestem není slyšet. Hlas je impotentní právě proto, že je vyjadřován pouhým protestem. Rezistence se proto podle autorky ukazuje být nezbytností. V textu je rezistence explicitně spojena s násilím. Předtím než Meinhofová uzavře svůj komentář zmíněným citátem, zazní věta: „Legrace skočila.“ Skutečně, legrace skončila. O několik měsíců později je zabit postarší knihovník, když do knihovny, kam byl deportován vězeň a pozdější leader RAF Baader, vniká komando, které i s přispěním Ulrike Meinhofové Baadera osvobodí. Akce je zjevně zpackaná – nemělo dojít k žádné střelbě, nicméně „rezistence“ může rozkvést. RAF je zformována a další vraždy a pokusy o vraždu budou následovat.

Člověk, který by chtěl napsat polemiku k textu Teaching Protest and Pressure as Participation, by nemohl najít lepší příležitost, na čem postavit svoji protiargumentaci. Tento text esejistickou formou vyjadřuje přesvědčení, že součástí kurikula na školách by měl být „povinný předmět“, v němž by se žáci a studenti učili, jak participovat na protestních sociálních hnutích, „jak je iniciovat a vést“ (Nixon & Metiary, 2021, s. 68)². Opravdu chceme naší společností takto otrást? Skutečně bychom měli naše žáky a studenty vést k násilí? Chceme, aby odolávali vzdělávacímu úsilí naší společnosti? Takto ohnivé otázky by kritik mohl klást a jistě by tím přitáhl pozornost čtenářů.

Jenže my se musíme vrátit k textu pozorněji. V jeho názvu je slovo participace a o několik řádků dál je citována Rosa Parksová: „Věřím, že jsme zde na zemi proto, abychom žili, rozvíjeli se a snažili se měnit svět v lepší místo, kde si všichni lidé budou moci užívat své svobody.“ Tato naděje je „pro všechny lidi“ (s. 66). Z této naděje M. L. King ukul hnutí, které změnilo pohled velké části bílých Američanů na sociální a politickou situaci jejich afroamerických spoluobčanů a konečně v ní zahlédli vlastní nespravedlnost. Velké osobnosti ví, že protestní sociální hnutí jsou drakem, který musí vzlétnout, aby svět mohl dostat svým nadějším.

Jenže drak není hodné tele. Jestliže hlas protestujících nedoléhá k uším vládnoucích, mění svoje jednání. Už nestačí to, že letí, ale začne také chrlít oheň. O něco dál v komentovaném textu je citován

¹ Jedná se o úvodní pasáž, která byla inspirována řečí Freda Hamptona, leadra Black Panthers: “‘Protest is when I say I don’t like this and that. Resistance is when I see to it that things that I don’t like no longer occur. Protest is when I say I will no longer go along with it. Resistance is when I see to it that no one else goes along with it anymore either.’ That could be heard – not verbatim – from a black person in the Black Power movement at the Vietnam conference this February in Berlin” (Meinhof, 1986, s. 1).

² Pokud není uvedeno jméno autora, odkazují na komentovaný text (Nixon & Metiary, 2021).

Malcolm X: „[V]elice brzy jsem se naučil, že když něco chci, musím dělat rámus“ (s. 69). Malcolm si uvědomil, že cesta M. L. Kinga nemůže pomoci změnit socioekonomickou nespravedlnost, která sice měla svůj původ v americkém rasismu, ale přetrvávala dál i poté, co mnozí bílí Američané plně uznali občanská práva černých spoluobčanů. Bylo potřeba dělat rámus. K podobnému přesvědčení došel jeden z nejvýznamnějších bojovníků za svobodu, nositel Nobelovy ceny míru Nelson Mandela. Než se jím však stal, odmítl Gándhího cestu nenásilného odporu a podporoval činy, které by dnes byly označeny za teroristické. Je zjevné, že problém rezistence, násilí a nenásilí je mnohem složitější. Proto bychom se měli vážně ptát, jak se z teroristy může stát nositel Nobelovy ceny míru. Měli bychom tu otázku brát velmi vážně, protože nastává čas zlomu, kdy se mnoho odporných činů může ukázat být známkou zoufalství. Západní společnost naposledy zažila takový zlom na přelomu 60. a 70. let. V té době se Meinhofová radikalizovala.

V takto dynamických časech je důležité vážně promyslet, co je vlastně příčinou drtivé většiny sociálních střetů. Odkud pramení násilí ve společnosti? Podstatou sociálního života je komunikace. Skutečná komunikace vede ke sdílení názorů, k výměně argumentů, k příležitosti měnit dobrovolně vlastní přesvědčení, jestliže názor druhých změnil mé myšlení, k příležitosti trvat na svém názoru, pokud názor oponenta nebyl dostatečně podložený. Skutečná komunikace je nikdy nekončící střet, jehož pravidla však nedopustí násilí. Je tisíce malými válkami vedenými férovými prostředky, které dokážou předejít skutečné válce, masakrům a revolucím. Když Dewey analyzoval moderní stát, identifikoval jedno velké selhání, které opakovaně vede k násilí všech různých podob. Celou pasáž uzavřel touto větou: „Víra v politickou rigiditu, v posvátnost nějaké formy státu postavené na svatém úsilí našich předků a na nedotknutelné tradici je jednou z překážek na cestě ke spořádané a řízené změně, což v podstatě otevírá dveře povstání a revoluci“ (Iw.2.257)³. Tam, kde je tradice zaměňována za posvátné tabu neměnnosti, je komunikace proměněna ve svou parodii a moderní společnost nevyhnutelně spěje k násilí. Zvěrstva francouzské či bolševické revoluce nebyla způsobena „revolučním duchem“, ale neschopností státu přizpůsobit se potřebám vlastních občanů. „Revoluční duch“ byl produktem této nekompetentnosti.

Kým tedy byla Ulrike Meinhofová? Ženou, která palčivě cítila nespravedlnost a která s ní musela bojovat. Ženou, která měla pocit, že jejímu hlasu a hlasu jejích bližních nevěnuje vládnoucí moc dostatečnou pozornost. Inteligentní, mladá a citlivá žena, která neměla odvahu, trpělivost a nezdolnost Rosy Parksové. Žena, kterou nikdo nepřipravil na dlouhou cestu odporu, jenž je tvořivý a nezkrotný, ale zároveň disciplinovaný a jenž proto nevybílí svou energii v kontraproduktivním násilí. Žena, kterou nikdo nepřipravil na cestu odporu, jenž spojuje lidi, a díky tomu nakonec donutí arogantní nebo tupou moc vládnoucích k dialogu, a předejde tak násilí a brutalitě.

Z tohoto úhlu pohledu je komentovaný text významný. Navrhuje dnes ještě stále něco neslýchaného, provokativního a idealistického. Navrhuje zavést školní předmět, který by žáky a studenty učil tvořivému protestu, schopnosti iniciovat a vést protestní sociální hnutí, jež by byla schopná korigovat jednostrannosti a nespravedlnosti současných sociálněpolitických struktur, a tak předejít jinak nutnému násilí. Pod touto utopičností se však skrývá moudrost. Navrhovaný předmět by byl znakem zdravé společnosti. Jeho zavedením či jeho podporou by stát deklaroval, že si je vědom svých omezení a vlastní potřeby být svými občany permanentně korigován. Na druhé straně by nejmladší občané byli zodpovědní za svůj stát, protože díky tomuto předmětu by byly tvůrčí protesty a odpor prezentovány jako zodpovědná péče o stát, nikoli jako meč, kterým má být zabit nepřítel. Takový předmět by byl dokladem toho, že stát a jeho občané tvoří jedno tělo. Jestliže by se Ulrika Marie Meinhofová cítila být důležitou součástí vlastního státu, bylo by pro ni daleko složitější identifikovat se s Baaderem a jeho zoufalou skupinou.

Předmět by se mohl jmenovat aktivní občanská rezistence a byl by odlišný od tradičních předmětů. Nebyl by fyzikou ani chemií, ani občanskou výchovou, ani dějepisem, ani mateřským jazykem, a přitom by poznatky všech těchto předmětů v různé míře obsahoval a dovoloval by přesně to, po čem již jedno

³ Jedná se o mezinárodně standardizovaný odkaz na Deweyho *Collected papers* (Dewey, 1992).

celé století voláme – umožňoval by učit naše žáky a studenty myslet komplexně a v materiálních a sociálních souvislostech. Takový předmět má na rozdíl od těch klasických jednu podstatnou výhodu. Vymyká se akademické logice výběru a kombinace výukových obsahů, která vznikla v 19. století a reflektovala pouze potřeby vznikajících vědeckých disciplín. Naopak kombinuje výukové oblasti na základě životních situací a potřeb člověka, který těmito situacemi prochází. Situace, které by se v tomto předmětu žáci a studenti učili zvládat, jsou navíc centrální pro udržení a rozvoj demokracie. Logika, která vybírá a pořádá výukové obsahy tohoto předmětu, je podmíněna třemi nejpodstatnějšími podmínkami života člověka v demokratické společnosti: sociální charakter individuálního života, komunikace a kreativní, nenásilné zvládání sporu.

Pokud bychom byli schopni vystavět výuku na takto koncipovaných předmětech, aniž by se vytratily pro člověka důležité výukové obsahy, pak bychom převrátili chrám vzdělání zpět z hlavy na nohy. Začínali bychom životními situacemi a jejich zvládáním a teprve odtud by se naši žáci a studenti vydávali do nehostinných abstraktních světů umělých odborných disciplín. Tuto přirozenou logiku škola jako instituce opustila v 19. století, kdy se pedagogové nechali unést falešným étosem „vědy“ a jeho disciplinárním myšlením a zapomněli, že jejich posláním je učit své žáky a studenty o životě a o tom, jak zvládat život. Dnes je pro nás složité se k této logice vracet, protože již po několik generací jsme vychováni v nehostinném světě „vědecky“ destilované výuky.

Toto selhání pedagogiky má také svou část viny na tom, že existuje velká propast mezi státem a veřejností. Proto se státní úředníci a mnozí učitelé a rodiče budou vysmívat navrhovanému předmětu a argumentovat proti takovýmto předmětům „starou dobrou tradicí“ výuky. Tato „stará dobrá tradice“ je však známkou neúspěchu pedagogiky, neboť i kvůli tomuto selhání se další Ulriky v této době obratu zradikalizují a uchýlí se k násilí.

Literatura

Dewey, J. (Writer), & Hickman, L. A. (Editor). (1992). *The collected works of John Dewey, 1882-1953* [CD]. Charlottesville VA: IntelLex Corporation.

Meinhof, U. M. (1968). Vom protest zum widerstand [From protest to resistance]. *Konkret*, 5. Retrieved from http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/sub_document.cfm?document_id=895&language=english

Nixon, P. G., & Metiary, R. (2021). Teaching protest and pressure as participation (Discussion). *Sociální pedagogie/Social Education*, 9(1), 66–70.

doc. Mgr. Radim Šíp, Ph.D. je sociální pedagog, pedagog a filozof, který působí na Fakultě humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně a na Masarykově univerzitě v Brně. Vedle své výukové činnosti se výzkumně zabývá tématy moderní trendy ve vzdělávání, inkluze, nacionalismus a filozofie vzdělávání. Tato témata v poslední době shrnul v monografii: *Proč školství a jeho aktéři selhávají: Kognitivní krajiny a nacionalismus* (2019). Je hlavním řešitelem projektu podpořeného Grantovou agenturou České republiky a současně působí jako zástupce hlavního redaktora časopisu *Sociální pedagogika*.